

HILLSTAVALLEN

Arkeologisk förundersökning i form av skadeinventering

Hillsta 1:4
Ovansjö socken
Sandviken kommun
Gästrikland

Andreas Widerberg

Hillstavallen

Arkeologisk förundersökning i form av skadeinventering

Hillsta 1:4

Ovansjö socken

Sandviken kommun

Gästrikland

Rapport 2025:24

Andreas Widerberg

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2025

Omslagsbild: Maria Björck visar hur nära man markberett vid en av husgrunderna. Foto: Andreas Widerberg, Länsmuseet Gävleborg.

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: ©

Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281-3181

Print: Trycktrean

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Syfte och metod.....	5
Topografi och fornlämningsmiljö.....	7
Tidigare arkeologiska insatser	7
Resultat.....	7
Kart- och arkivstudier.....	7
Fältarbetet.....	9
Förslag på vidare åtgärder	16
Administrativa uppgifter	17
Referenser.....	18
Webbsidor	18
Historiska kartor	18

Figur 1. Utdrag ur Lantmäteriets topografiska webbkarta med platsen för undersökningen markerad med blå ring.

Sammanfattning

Länsmuseet Gävleborg har utfört en arkeologisk förundersökning i form av skadeinventering av fäbodlämningen Hillstavallen (L1948:6908).

Skadeinventeringen har föranletts av att markberedning olovligen utförts inom fornlämningens villkorsområde.

Vid markberedningen har minst ett röjningsröse och minst en husgrund skadats. Båda de skadade lämningarna ingår i L1948:6908 och påträffades i samband med skadeinventeringen. Ytan för fäboden har därför utökats åt sydöst. I och med att man markberett i direkt anslutning till

fornlämningens registrerade utbredning kan det dock inte uteslutas att ytterligare lämningar skadats. Vid fältarbetet registrerades därutöver två nya lämningar: en boplats (L2025:4384) och en färdväg (L2025:4385).

Boplatsen påträffades genom att slagen kvarts observerades i sydvästra kanten av det markberedda området. Färdvägen löper genom Hillstavallen och vidare mot ytterligare bebyggelselämningar längre söderut.

Inledning

Länsmuseet Gävleborg har utfört en arkeologisk förundersökning i form av skadeinventering av fäbodlämningen Hillstavallen (L1948:6908).

Skadedokumentationen föranleddes av att markberedning olovligen utförts inom fornlämningens villkorsområde. Den olovliga markberedningen uppdagades av personal på Länsmuseet Gävleborg under maj 2024.

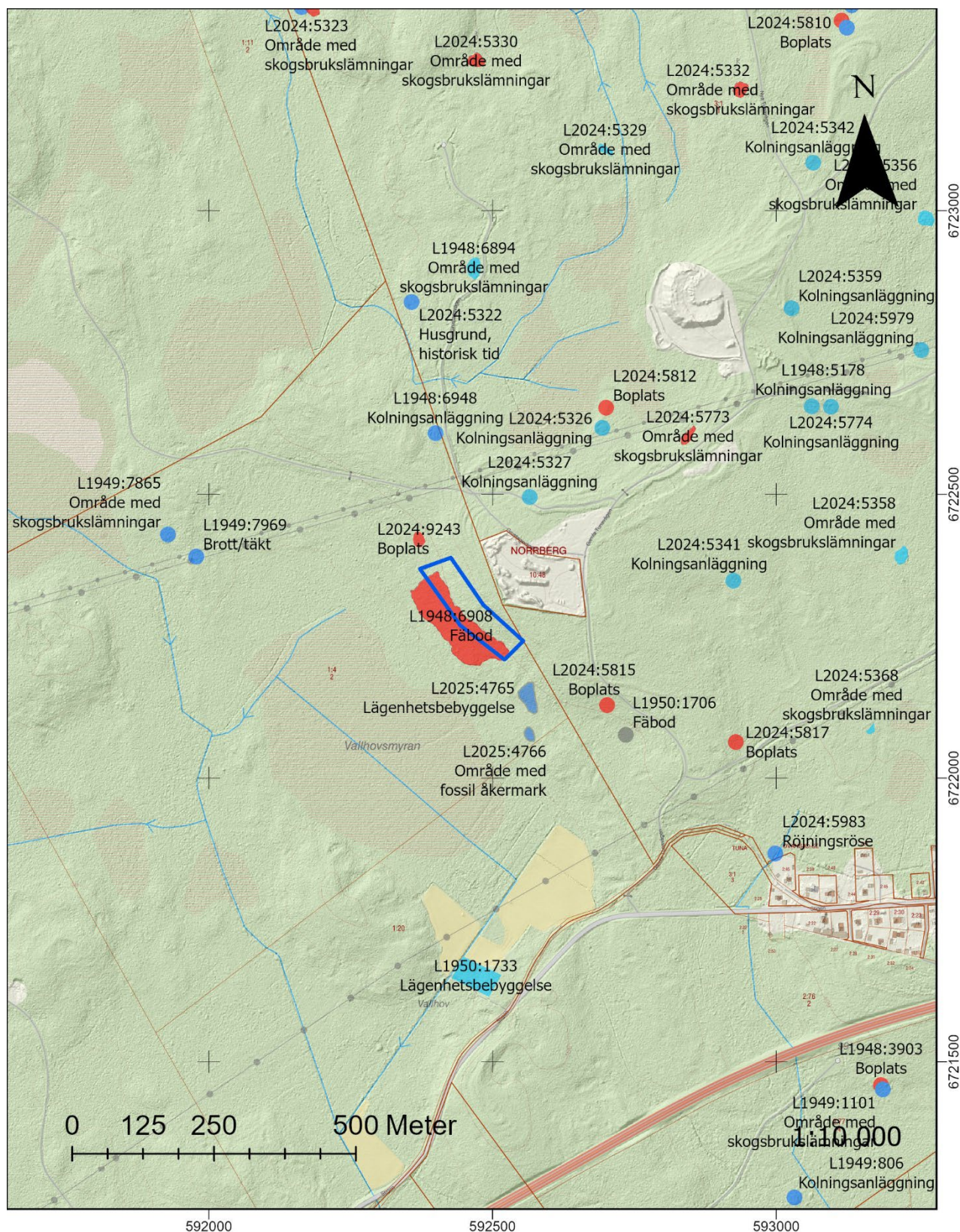
Arbetet har gjorts efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg (dnr 8590-2024, 2025-02-07).

Fältarbetet utfördes den 28 augusti 2025 av Maria Björck och Andreas Widerberg. Projekt- och rapportansvarig har varit Andreas Widerberg.

Syfte och metod

Syftet med förundersökningen har varit att dokumentera och registrera skador inom fornlämningens (L1948:6908) utbredning och tillhörande villkorsområde.

Inför och efter fältarbetet har en mindre kart- och arkivstudie genomförts. Undersökningsområdet och fornlämningens registrerade utbredning har inventerats okulärt för att dokumentera skador. Beskrivningen för L1948:6908 har uppdaterats i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister (KMR). Påträffade lämningar har mätts in med DGPS, dokumenterats och registrerats i KMR. För att få överblicksbilder på skadornas omfattning har en drönare använts.

Figur 2. Utdrag ur Lantmäteriets topografiska webbkarta med fastighetsindelning och terrängkuggning. Lämningsar registrerade i Kulturmiljöregistret är markerade med rött (fornlämning), ljusblått (möjlig fornlämning), mörkblått (övrig kulturbistorisk lämning) eller grått (utan antikvarisk bedömning). Undersökningsområdet markeras med blå linje.

Topografi och fornlämningsmiljö

Hillstavallen är belägen omkring 3 kilometer nordöst om Hillsta by vid Kungsgården. Området har under historisk tid använts som utmark av socknens centrala byar och är beläget omkring 100 meter över havet. Idag ligger fäbodvallen mellan den större Vallhovsmyran åt sydväst och ett grustag åt nordöst.

De kända lämningarna i området består i huvudsak av kolningsanläggningar från historisk tid, men det finns även andra historiska bebyggelselämningar samt flera stenåldersboplatser inom det direkta närområdet. Stenåldersboplatserna har registrerats i samband med en arkeologisk utredning utförd av Läns museet Gävleborg 2023 och 2024.

Tidigare arkeologiska insatser

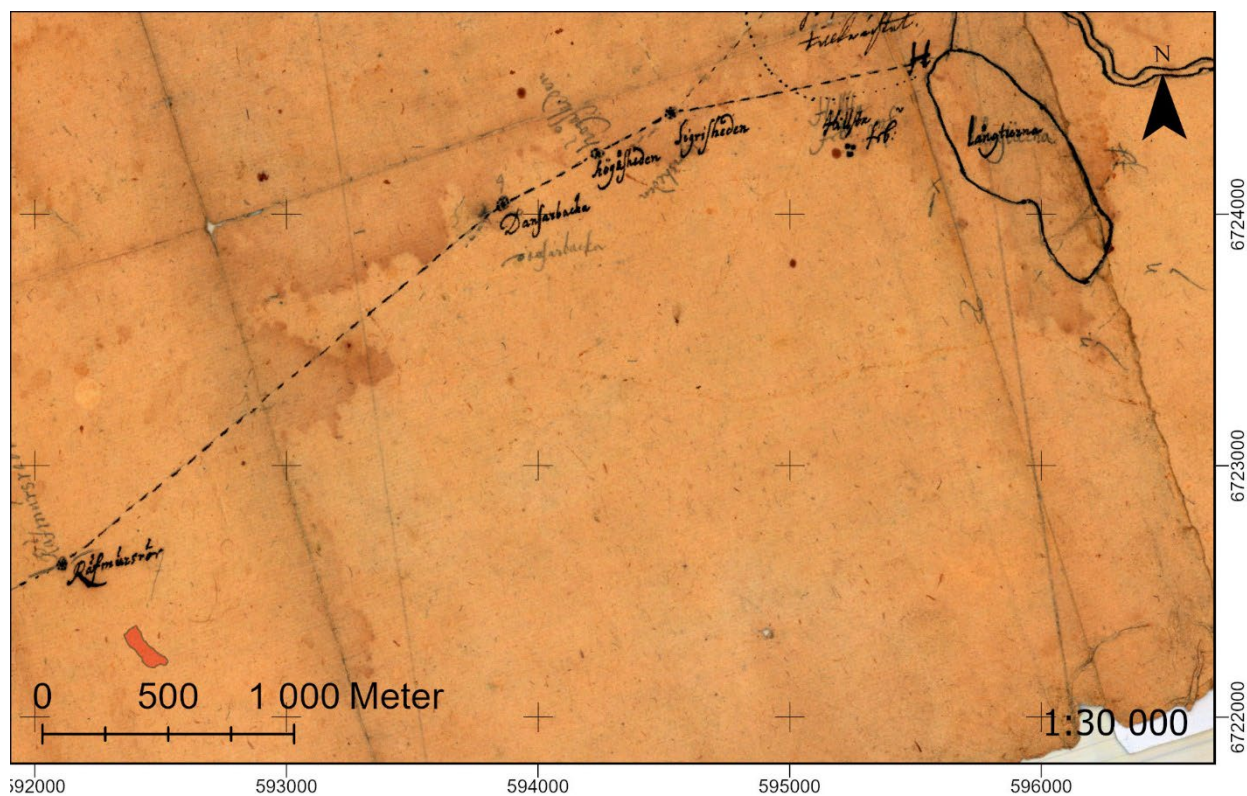
Hillstavallen återupptäcktes 1998 i samband med en planerad avverkning i området. Därefter registrerades lämningen inom projektet Skog och Historia och bedömdes som fornlämning. Lämningen karterades och delundersöktes 2002 inom ett forskningsprojekt som drevs av Läns museet Gävleborg. Delundersökningen syftade till att klargöra Hillstavallens ålder och historia. Undersökningen omfattade delar av två husgrunder efter fäbodstugor. Fyndmaterialet bestod av framför allt spikar, fönsterglas och vardagsföremål i form av keramik och flaskglas. Man påträffade även ett tjugotal kvartsavslag, vilket kan tyda på att fäboden anlagts ovanpå en stenåldersboplatz (Bodin, Liasen & Ulfhielm 2006).

Resultat

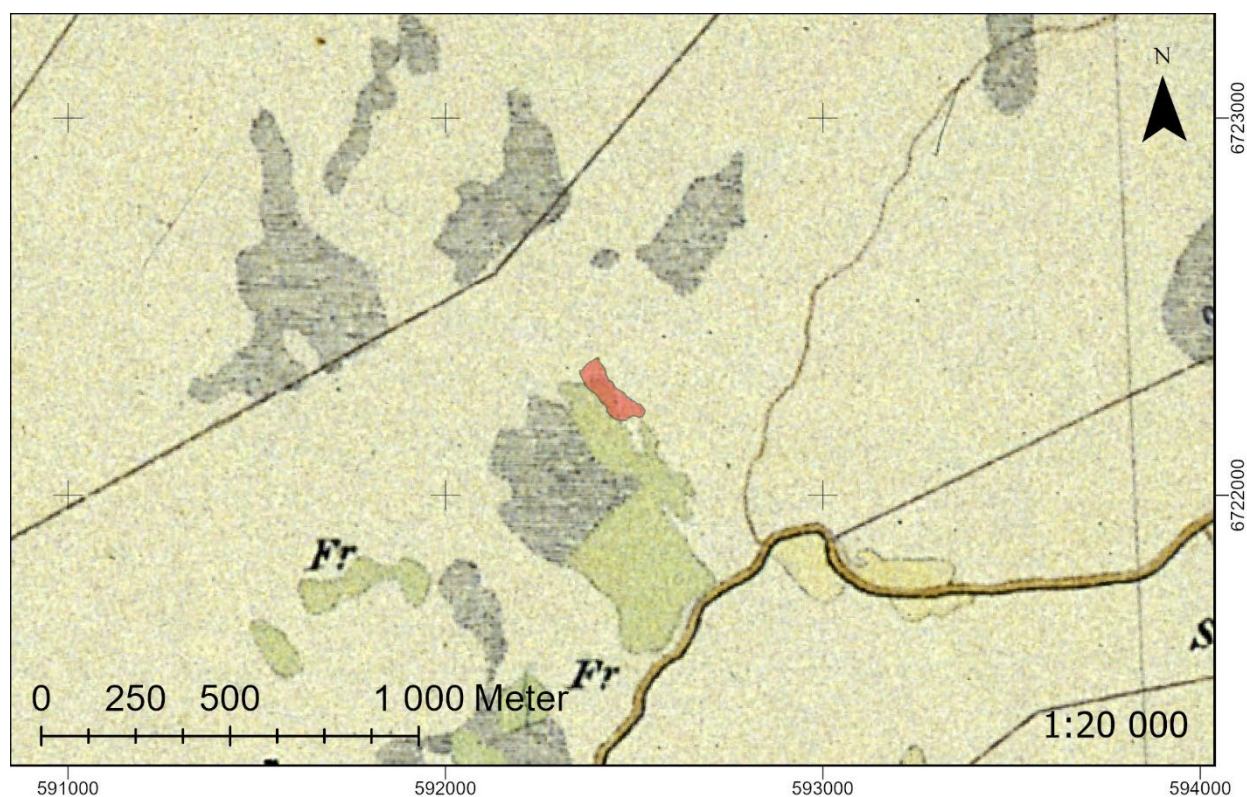
Kart- och arkivstudier

På en karta från 1691 (avritad 1737) över Prästbordets utmarker finns ingen bebyggelse utritad i området kring L1948:6908 (21-ovs-66). Kartan fokuserar dock på gränsdragningar och visar ett större antal gränsrösen. Särskilt intressant är dock att ett par byggnader som benämns som "Hillsta fäbodar" finns markerade över tre kilometer österut. Byn Hillstas äldsta fäbodvall verkar därmed ha legat strax väster om nuvarande Tunasjön, i karta benämnd som "Långtierna". På en karta över Ovansjö socken från 1702 finns inte heller någon bebyggelse markerad vid L1948:6908 (V40-1:2). Det är dock viktigt att notera att det inte heller finns någon bebyggelse utritad vid Tunasjön där Hillstas fäbodar låg enligt den äldre karta.

På en sockenkarta från 1856 (V40-1:10) finns fäbodar markerade i närområdet vid själva Hillstavallen syns endast ängsmark intill Vallhovsmyran. Även på generalstabskarta från 1900 finns fäbodar markerade i området. Fäbodarna finns även kvar på generalstabskartorna 1935 och 1940 men saknas på den ekonomiska karta från mitten av 1950-talet. Det är därmed möjligt att fäbodvallen tillkommit innan mitten av 1800-talet och varit stående till åtminstone början av 1900-talet.

Figur 3. Utsnitt ur karta från 1691 (21-ovs-66) med fäbodlämningen L1948:6908 markerad med röd yta. Uppe till höger syns "Hillsta fäbod" strax väster om Långtjärnen.

Figur 4. Utsnitt ur sockenkarta från 1856 (V40-1:10) med fäbodlämningen L1948:6908 markerad med röd yta. Markeringen "Fr" markerad en fäbod.

Figur 5. Utsnitt ur generalstabskartan 1900 med fäbodlämningen L1948:6908 markerad med röd yta. I området finnas fäbodlar markerade.

Fältarbetet

Två tidigare oregistrerade lämningar påträffades: en boplatz (L2025:4384) och en färdväg (L2025:4385). Boplatsen påträffades genom att slagen kvarts låg synlig i den sydvästra kanten av det markberedda området och har fått den antikvariska bedömningen fornlämning. Boplatsen är inte avgränsad men fortsätter sannolikt mot sydväst. Sannolikt hör boplatsen samman med de kvartsavslag som påträffades vid delundersökningen av fäboden 2002. Färdvägen har fått den antikvariska bedömningen övrig kulturhistorisk lämning och utgörs av en fäbodstig som passerar igenom Hillstavallen och vidare söderut (tabell 1 och 2). Omkring 70 till 160 meter söder om Hillstavallen finns ytterligare bebyggelselämningar och röjningsrösen (L2025:4765 och L2025:4766). Även dessa är belägna längs färdvägen L2025:4385.

Lämningstyp	Fornlämning	Övrig kulturhistorisk lämning
Boplatz	1	-
Färdväg	-	1

Tabell 1. Tabell över påträffade lämningar.

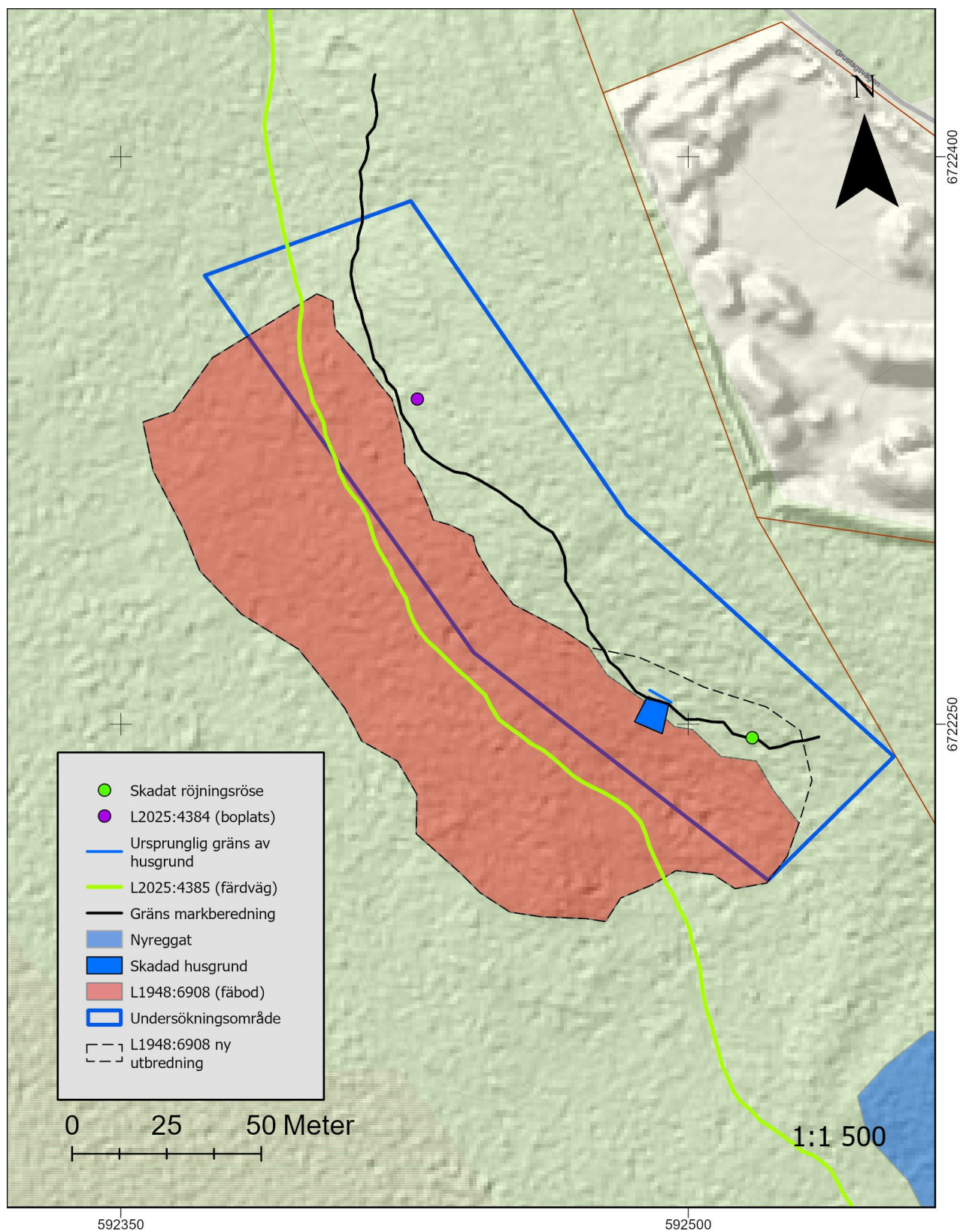
Vid inventeringen av fäbodlämningen L1948:6908 påträffades flera ingående lämningar som inte fanns med i lämningsbeskrivningen. Dessa omfattade två grunder efter ekonomibyggnader, en stenmur, en syllstensrad, tre röjningsrösen samt en husgrund med källargrop. Lämningsbeskrivningen har därför kompletterats enligt tabell 2.

Figur 6. Drönarfoto över det markberedda området mot fäbodlämningen L1948:6908. Foto: Andreas Widerberg, Läns museet Gävleborg.

Figur 7. Boplats L2025:4384. I kanten av det markberedda hygget påträffades 10 avslag/fragment av kvarts. Foto: Maria Björck, Läns museet Gävleborg.

Figur 8. Utdrag ur Lantmäteriets topografiska webbkarta med fastighetsindelning och terrängskuggning. Den tidigare och den nya utbredningen för L1948:6908, de skadade lämningarna samt L2025:4384 och L2025:4385, och gränsen för markberedningen är markerade.

Lämning	Antikvarisk bedömning	Beskrivning
L1948:6908 (fäbod)	Fornlämning	Fäbod, 200x60-70 m (NNV-SSÖ) bestående av minst 7 husgrunder, 2 grunder efter ekonomibyggnader, 1 stenmur, 1 syllstensrad, minst 3 röjningsrösen och minst 10 åkerytor. Husgrunderna är 7x4-9x5 m. Samtliga har källargrop, 2,5x2-4x3 m st och 0,3-0,7 m dj. 5 grunder har spisiröse, 2 m diam-3x2 m st och 0,3-0,6 m h. I minst 2 av grunderna finns slaggsten i källargroparna och spisrösen. Flertalet av grunderna ligger längs den stig som går genom området. Grunderna efter ekonomibyggnader är 6,5x6-9,5x8 m st och begränsas av syllsten. Stenmuren är 23 m l (NV-SÖ), 0,8 m br och 0,3 m h, av 0,15-0,8 m st stenar. Syllstensraden är 5 m l (NNÖ-SSV), 0,5 m br och 0,1-0,2 m h, övermossad. Röjningsrösen är 2x1,5-4x2 m st och 0,3-0,4 m h, av 0,2-0,4 m st stenar. Åkerytorna är rektangulära, begränsade av diken, 0,3-0,5 m br och 0,05-0,15 m dj. <i>Grad av skada:</i> Åverkan <i>Skadebeskrivning:</i> Minst en husgrund med källargrop och ett röjningsröse har skadats av markberedning.
L2025:4384 (boplats)	Fornlämning	Boplats, i kanten av markberett hygge påträffades 10 avslagsfragment och splitter av kvarts, varav 1 är ett plattformsavslag. Vid en delundersökning av fäbodlämningen L1948:6908 år 2002 påträffades ett 20-tal kvartsbitar i två källargropar. Troligen är det en och samma boplats. <i>Grad av skada:</i> Grov skada <i>Skadebeskrivning:</i> Området är kraftigt markberett.
L2025:4385 (färdväg)	Övrig kulturhistorisk lämning	Fäbodväg, ca 490 m l (N-S till NNV-SSÖ) och 2 m br. Ställvis 0,1-0,25 m h. Ställvis stensatt med 0,25-0,4 m st stenar. Idag nyttjas vägen som stig.

Tabell 2. Uppdateringar i KMR.

Man har markberett området kraftigt och ställvis gått dikt an mot lämningens registrerade utbredning. Minst två av de ingående lämningarna i fäbodlämningen L1948:6908 har skadats av markberedningen och av

körspår. Dessa var tidigare okända och utgörs av en husgrund med källargrop och ett röjningsröse (tabell 3, figur 12 och 13). Det går inte att utesluta att ytterligare lämningar förstörts i samband med markberedningen.

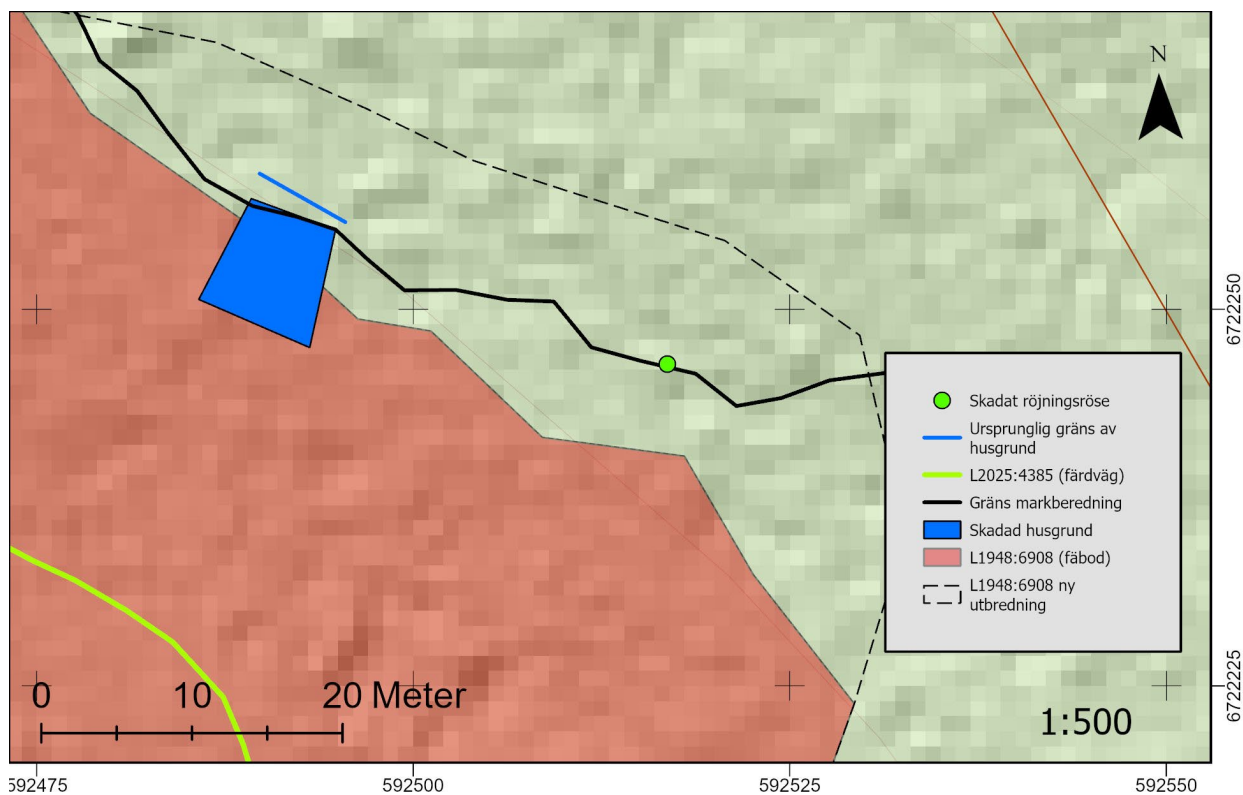
Figur 9. Två av de kvartsavslag som påträffades vid den nyregistrerade boplaten L2025:4384. Foto: Maria Björck, Läns museet Gävleborg.

Figur 10. En av källargroparna inom fäbodlämningen L1948:6908. Maria Björck står vid den yttre begränsningen för fornlämningen. Foto: Andreas Widerberg, Läns museet Gävleborg.

Lämning (L1948:6908)	Beskrivning och skadebeskrivning
Husgrund	Husgrund, 8x6 m (VNV-ÖSÖ), begränsas av enstaka syllstenar, 0,25-0,3 m st. I SÖ spisiröse, 2 m diam, av 0,2-0,3 m st stenar, natursten. I NÖ igenrasad källargrop, 2,5x2 m (NV-SÖ), 0,6 m dj. Stensatt av 0,2-0,3 m st stenar. <i>Skadebeskrivning:</i> Markberedningsskador och körspår genom källargropen (NV-SÖ).
Röjningsröse	Röjningsröse, 4x2 m (V-Ö) och 0,4 m h, av 0,2-0,4 m st stenar. <i>Skadebeskrivning:</i> Vid markberedningen har N delen skadats.

Tabell 3. Beskrivning av skadade lämningar ingående i fäbodlämningen L1948:6908.

Figur 11. Utdrag ur Lantmäteriets topografiska webbkarta med fastighetsindelning och terrängskuggning. Den tidigare och den nya utbredningen för L1948:6908, de skadade lämningarna samt L2025:4384 och L2025:4385, och gränsen för markberedningen är markerade.

Figur 12. Andreas Widerberg står i källargropen till den skadade husgrunden. Foto: Maria Björck, Läns museet Gävleborg.

Figur 13. Andreas Widerberg står på det skadade röjningsröset. Foto: Maria Björck, Läns museet Gävleborg.

Förslag på vidare åtgärder

Länsmuseet Gävleborg anser inte att några ytterligare åtgärder är nödvändiga inom detta ärende. För framtiden är det dock viktigt att samtliga lämningars villkorsområden respekteras.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer: 8590-2024

Länsstyrelsens beslutdatum: 2025-02-07

Länsmuseet Gävleborgs diarienummer: 2025-10/320

Uppdragsnummer KMR: 202500314

Undersökningstid: 2025-04-28

Projektledare: Andreas Widerberg

Personal: Maria Björck och Andreas Widerberg

Fastigheter: Hillsta 1:4

Socken: Ovansjö

Kommun: Sandviken

Koordinatsystem: Sweref 99 TM

Höjdsystem: RH 2000

Dokumentationshandlingar: Förvaras i Länsmuseets Gävleborg arkiv och servrar

Fynd: Inga fynd tillvaratogs

Referenser

Bodin, S., Liasen, K. & Ulfhielm, B. 2006. *Hillstavallen*. Arkeologisk undersökning. Hillsta 1:4, Ovansjö socken, Sandvikens kommun, Gästrikland. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2006:06.

Webbsidor

Kulturmiljöregistret, Riksantikvarieämbetet:
<https://app.raa.se/open/fornsok/>

Historiska kartor

Akt	Åtgärd	År	Arkiv
21-ovs-66	Karta	1691	Lantmäterimyndighetens arkiv
V40-1:2	Karta	1702	Lantmäteristyrelsens arkiv
V40-1:10	Sockenkarta	1856	Lantmäteristyrelsens arkiv
J243-98-1	Generalstabskarta	1900	Rikets allmänna kartverks arkiv
J243-98-2	Generalstabskarta	1935	Rikets allmänna kartverks arkiv
J243-98-4	Generalstabskarta	1940	Rikets allmänna kartverks arkiv
J133-13G4j56	Ekonomisk karta	1956	Rikets allmänna kartverks arkiv

LänsMuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se